

Zanedbávat bezpečnost je nebezpečné: Cesty z krize

RECENZE

Finanční a ekonomická krize přerůstající v recesi, u níž nelze odhadnout konec, se stává spolu se světovými geopolitickými změnami zároveň aktuální bezpečnostní hrozbou. Reagují na ni také nové strategické bezpečnostní dokumenty ve světě, v Evropě i u nás. Zvláště proto, že nejen potenciálně, ale i fakticky zasahují do řešení a likvidace politických a sociálních důsledků krize bezpečnostní složky. Zatímco proti demonstrantům v Evropě, např. v Řecku, Španělsku, Itálii, na Islandu či ve Velké Británii zasahují zatím jen policisté, v arabském světě to byla a je i armáda, např. v Egyptě a v Sýrii; v druhém případě došlo i k vojenským vzpourám a zběhnutí. Proto důsledky krize musí být i v popředí pozornosti bezpečnostní a vojenské politiky. Jak vyjít z této složité situace a ještě ji nezhoršit si položil jako cíl Martin Potůček v knize Cesty z krize, která vyšla koncem roku 2011 v Sociologickém nakladatelství.

Autor přijal nelehký úkol; odpovědět na soubor velmi aktuálních společenských a politických problémů a otázek: Co společnost rozkládá – a co ji spojuje. Jaké jsou deficiency institucionálního rámce ekonomiky. Nezaměstnanost jako je sociální zlo. Chceme mít děti, nebo cizince? Děti, staří, důchody. Bude na penze? Úbytky sociálních práv. Ženy a muži mezi státem a trhem. Porodní bolesti společnosti vědění. Zanedbávat bezpečnost je nebezpečné. Vánoce na úvěr – šťastné a veselé? Dlužíme přírodě. A náš dluh roste. Osm hříchů státní správy. Nejlepší stát – žádný stát, nejlepší daně – žádné daně!

Autor hledá i řešení v kapitolách: Hospodářský růst – nebo kvalitnější život pro nás a naše potomky? Obnova a podpora veřejného sektoru a veřejných služeb. Velkorysá rodinná politika. Jakou Evropu chceme? Jak být dobrými Evropany? Potřebujeme společně sdílenou vizi? Zároveň konstatuje, že znepokojení je oprávněné, a to zvláště v rozhovoru s Marií Fleissigovou Žije se nám lépe, ale spokojeni být nemůžeme, a v rozhovor s Janou Šmídovou a Petrem Holubem Naše země nevzkvétá. V závěru se autor věnuje klíčovým výzvám budoucnosti, a to pod mottem R. Kappela a M. Mülera: Není pochyb o tom, že institucionální změny na jedné straně, a změny myšlení lidí na straně druhé, na sobě závisí a navzájem se posilují. Bezpečnostní problematice autor věnuje explicitně pozornost v kapitole Zanedbávat bezpečnost je nebezpečné. Uvozuje ji citátem z díla tvůrce teorie rizikové společnosti Ulricha Becka: „Žijeme v rizikové společnosti.“

Tyto problémy se týkají vojáků jako příslušníků profesionální armády, a stejně tak jako občanů, kteří stejně jako civilní spoluobčané nesou také důsledky krize a recese

Autor začíná kapitolu o bezpečnostní problematice historickou reminiscencí: „Připomeneme -li si převraty a katastrofy 20. století, v nichž museli vyrůstat a žít naši prarodiče a rodiče, může se zdát, že jsme na tom v současnosti z hlediska bezpečnosti

mnohem lépe. Je pravdou, že bezprostřední hrozba velkého válečného konfliktu je – alespoň pro tuto chvíli a na evropském kontinentě – zažehnána. Jsme součástí euroatlantického civilizačního okruhu, včetně jeho bezpečnostních struktur. Vynořují se ale nová, dříve neznámá rizika. Ze světa, v němž dominovala jediná supervelmoc, Spojené státy, se stává svět s více ohnisky moci. I z toho důvodu jak EU, tak i NATO hledají nové pojetí bezpečnosti, odpovídající tomuto světovému vývoji. Ani toto začlenění nás však nebrání a ani nemůže ubránit dokonale; hodně záleží na našem aktivním přístupu. Nastupují nové mocnosti, které svoji rostoucí hospodářskou sílu přelévají i do zbrojních a armádních arzenálů – především Čína, ale i Indie, v budoucnu možná Brazílie. Obě strany Atlantiku se zároveň obtížněji než ony vymaňují z globální krize konce prvního desetiletí 21. století.“

Potůčkova publikace vyúsťuje v závěrečnou kapitolu Klíčové výzvy budoucnosti. Autor polemizuje s představou, že hlavní současnou výzvou je zvyšování ekonomické konkurenceschopnosti. Začít je podle něho nutné s posilováním důvěry občanů v instituce a postavit se proti oslabování státu. Spolu s tím je třeba se postavit proti rozkladu veřejných a sociálních služeb a pustit se do skutečného střetu s rozsáhlou korupcí a klientelismem, v jejichž důsledku, jak uvádí autor, dochází k rozsáhlým škodám na veřejném majetku, k dalšímu poklesu důvěry lidí v instituce státu a k oslabování hospodářského potenciálu země. Veliké rezervy máme zvláště v plném uplatnění naší země v Evropské unii. „Naše chování vůči tomuto společenství připomíná tu výstřelky v chování nezralého pubescenta, tu jednoho z partnerů v italském manželství, jehož protějšek do poslední chvíle netuší, co od něj může vlastně očekávat. Nebo ještě jinak: nevíme sice, co chceme, ale nedáme pokoj, dokud to nedostaneme...“ píše autor.

Autor se věnuje i axiologické problematice a uvádí tři zásadní okolnosti, které generují naši hodnotovou anomii, jeden z nejvýraznějších deficitů českého veřejného života: Za prvé, z historických důvodů je český národ nejsekularizovanějším národem na světě; tomu odpovídá i fakticky nepatrná úloha církví ve veřejném životě. Za druhé, materialismus teorie i praxe „reálného socialismu“ poznamenal starší generaci přímo a generaci mladší zprostředkovaně. A za třetí, neoliberalismus jako dominantní ideologie polistopadového období povýšil ekonomický růst na cíl všech cílů.

Autor vidí východisko k návratu ke Komenského Všenápravě, k Masarykovým Ideálům humanitním, k jeho konceptu češství jako součásti světoobčanství, k jeho „ne mečem, ale pluhem“, k ideji Evropy a evropanství Milana Kundery a Jiřího Dienstbiera st., ke konceptu lidského potenciálu, jeho kultivace a uplatnění jako základního zdroje rozvoje země, k nauce úcty k životu Alberta Schweitzera a Josefa Vavrouška.

Máme-li se poučit ze současnosti, stojí za to se seznámit, jak přistoupili ke krizi na Islandu. Tedy v dosud velmi ekonomicky a politicky prosperující zemi, kterou dovedly ke krizi důsledky neúměrné úvěrové expanze islandských bank financované krátkodobými pasivy. To vedlo i k enormnímu zadlužení islandských domácností. S příchodem světové finanční krize, při níž došlo k rychlému růstu úroků mezibankovních úvěrů a k poklesu hodnoty islandské koruny, tři největší islandské banky s dluhem 61 miliard USD zkrachovaly. Příčina byla prostá: lidé a podniky nebyli schopni své půjčky splácet. Dluh dosáhl výše pětinasobku ročního HDP. Část bankovních závazků musel převzít stát, který nakonec zachránil úvěr Mezinárodního měnového fondu a po neúspěšném jednání s Ruskem půjčka od Japonska. Island bude muset splácet poskytnuté půjčky přinejmenším do roku 2015.

Měna se na Islandu zhroutila, trh pozastavil svou činnost. Země zkrachovala. Pokus vlády zachránit banky a zabránit poklesu měny se nezdařil. Vážným důsledkem krize se stala zvýšená nezaměstnanost. Vedlo to k demonstracím rozháňeným policií a slzným plynem. Vláda musela vyhlásit předčasné volby. Vládní koalice se rozpadla. Islandská vláda se tak stala první obětí finanční krize. Britský premiér Gordon Brown pohrozil Islandu žalobou, protože jeho země islandskou krizí utrpěla nejvíc. Ačkoli ani její bankéři nebyli bez viny. V referendu 93 % Islandanů odmítlo Británii a Nizozemsku dluhy zaplatit. Jednalo se o dluh ve výši 3,5 miliardy eur, což je částka, kterou měla země zaplatit v příštích 15 letech s 5,5% úrokem.

Islandští občané nechtěli jakoukoliv podobu vlády, donutili politiky znárodnit velké banky a přijmout rozhodnutí, že lidé nezaplatí dluhy, které způsobili špatnou finanční politikou politici. V roce 2008 byla znárodněna největší banka. Nová islandská levicová vláda oblíbené premiérky Jóhanny Sigurdardóttirové nevolila primárně rozpočtové škrty. Nově zvolený islandský parlament podal v červnu 2009 přihlášku do Evropské unie. Pro vstup byla ale jen většina jednoho poslance. U toho nezůstalo. Sílilo vědomí, že politici a bankéři odpovědní za krizi musí být potrestáni. Bývalý premiér Geir Haarde byl pro špatné řízení státu postaven před soud. Stfhání hrozilo i řadě bývalých ministrů. Bylo zatčeno několik bývalých bankovních ředitelů a manažerů.

Málo je známo, že Island měl parlament již v 10. století a je první zemí na světě, která přijala ústavu. Za pozornost stojí, že v reakci na krizi se na tvorbě nové ústavy mohli prostřednictvím internetu přímo podílet všichni občané. Jde o těžko překonatelný příklad on-line participativní demokracie. V nové ústavě má být uvedeno, že rozhodne-li se pro to deset procent občanů, musí být každý zákon schválen referendem. Návrh nové ústavy má snížit koncentraci politické a ekonomické moci, jež byla jednou z příčin finančního krachu, a posílit moc parlamentu na úkor vlády. Stát v budoucnosti nebude smět garantovat záchranu soukromých firem. Vlastnictví přírodních zdrojů ostrova – především ryb a geotermální energie – se má stát společným vlastnictvím národa a tyto zdroje nesmějí být zprivatizovány, ale jen pronajaty na přesně stanovenou dobu.

Island se stává příkladem jednání, jak se má občanská veřejnost v krizové situaci postavit vůči nekvalifikované a zjištěné politické a ekonomické moci. Politické elity se musí dostat pod tlak, mít z občanské společnosti opravdový strach, že přijdou o své mocenské postavení a s nimi spojené benefity, když nebudou sloužit občanům, jak se ve volbách zavázali.

-ar-

Martin Potůček. Cesty z krize. Praha: Slon, 2011, 136 stran, náklad 600 ks, ISBN: 9788074190575, EAN: 9788074190575, cena 259 Kč.